

ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖМЕНТ

ЧЕРНИШОВ О.І.,

ректор Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

УДК 371.134

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В РЕГІОНІ

У статті аналізується науково-методичний супровід експериментальної та науково-дослідної діяльності, яка проводиться на обласних експериментальних майданчиках та школах-лабораторіях. Автор визначає резерви підвищення його ефективності та шляхи вдосконалення.

Ключові слова: супровід експериментальної діяльності, науково-дослідна діяльність, експериментальна робота.

В статье анализируется научно-методическое сопровождение экспериментальной и научно-исследовательской деятельности областных экспериментальных площадок и школ-лабораторий. Автор определяет резервы повышения его эффективности и пути усовершенствования.

Ключевые слова: сопровождение экспериментальной деятельности, научно-исследовательская деятельность, экспериментальная работа.

On the basis of analysis of the pedagogical practice the ways of improvement of support of experimental activities were determined.

Key words: support of experimental activities, scientific-research activity, experimental work.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На шляху інтеграції та глобалізації України у світовий освітній простір перед сучасною національною системою освіти постає завдання підготовки нового покоління педагогічних кадрів – професіоналів, здатних поєднувати глибокі фундаментальні знання й практичну підготовку, використовувати новітні досягнення педагогічної науки та прогнозувати результати педагогічного процесу, проводити експериментально-дослідну роботу та впроваджувати ефективні інновації. У цьому контексті важливе місце посідає перспективний розвиток науково-дослідної роботи навчальних закладів та залучення до цього процесу практичних працівників освіти.

Також ознакою нашого часу є нова функція освіти – бути суб'єктом перетворення соціуму й започаткування нових форм суспільного життя, сприяти розвитку самостійної і відповідальної особистості, вихованню творчої індивідуальності. Ця функція в закладах освіти реалізується системним експериментуванням нових оригінальних технологій, в результаті яких підвищується ефективність роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Як свідчить аналіз педагогічної практики в Донецькій області, науково-дослідна робота (НДР) педагогів є засобом фахового зростання, підвищення якості освіти, формування

особистостей, здатних творчо застосовувати у практичній діяльності новітні досягнення науково-технічного й культурного прогресу. На сьогодні існують роботи, у яких розкрито сутність, форми, засоби та методи науково-дослідної роботи (В. Андрєєв, Г. Артемчук, Б. Бальзамов, А. Воробйов, М. Донченко, Г. Кловак, О. Крушельницька, А. Лушников, О. Микитюк, О. Овакімян та інші), але НДР ще не розглядалась як середовище формування й розвитку пізнавальної активності, зокрема не визначено педагогічні умови, за яких цей процес відбувається ефективно.

Значний внесок у розробку проблеми підготовки педагогів до участі в педагогічному експерименті зробили праці за методологією наукового дослідження Н.І. Болдирєва, М.О. Данилова, В.І. Журавльова, В.І. Загвизинського, П.В. Копніна, В.В. Краєвського, І.Я. Лернера, О.С. Майданова, О.М. Новікова, О.І. Піскунова, В.І. Полонського, М.М. Скаткіна та ін.

Теорія й технологія інноваційної діяльності як дослідницької отримала розвиток у наукових працях М.С. Бургіна, В.І. Загвизинського, В.А. Кан-Каліка, С.В. Кузьміна, О.С. Орлова, К.С. Подимової, Д.С. Полякова, А.І. Пригожина, В.О. Сластьоніна, І.Д. Чечель та ін.

З появою книги М.М. Поташника, присвяченої педагогічному експерименту як технології інноваційної діяльності, став активно досліджуватися прикладний аспект інноваційної діяльності (Л.М. Іванова, Т.А. Каплунович,

С.В. Куликова, А.В. Лоренсов, А.М. Моїсєєв, О.М. Моїсєєва, Т.В. Новікова, О.Г. Пригожин, А.С. Сіденко, Ф.Ш. Терегулов, Л.А. Філіппова, О.Г. Хомеріки, І.Д. Чечель та ін.).

Особливу значимість для дослідження нашої проблеми мали наукові праці з управління педагогічними системами, що й надалі розробляються (Ю.В. Васильєв, В.І. Зверєва, Ю.А. Конаржевський, В.Ю. Кричевський, Н.В. Кухарєв, М.М. Поташич, В.П. Симонов, Т.І. Шамова та ін.).

На сьогодні накопичений значний арсенал педагогічних досліджень, присвячених різним аспектам формування готовності до експериментальної діяльності: майбутніх педагогів у процесі навчання в педагогічному навчальному закладі (Є.В. Щербина, К.С. Подимова, І.К. Романовська, В.А. Сластьонін, Л.А. Торцова, А.М. Трещов та ін.), вчителі у процесі підвищення кваліфікації (Е.А. Васильєва, А.І. Григор'єва, В.К. Омарова, Г.К. Чичунова та ін.) тощо. Однак, на нашу думку, саме практична діяльність на високому рівні спонукає педагогів до експериментальної, науково-дослідної діяльності, тому саме в умовах післядипломної педагогічної освіти здійснюється становлення педагога-дослідника. Науково-методичний супровід цього процесу забезпечує якість педагогічних експериментів.

Мета статті – на підставі аналізу науково-методичного супроводу експериментальної діяльності в навчальних закладах Донецької області визначити перспективні шляхи його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Експериментально-дослідна робота є складовою регіональної освітньої політики й має на меті розробку та впровадження педагогічних інновацій, які пов'язані з вирішенням проблем практичної дошкільної, загальної середньої, позашкільної та післядипломної освіти, що були визначені пріоритетними обласною програмою «Освіта Донецчини. 2012-2016 рр.».

У системі дошкільної та загальної освіти Донецької області успішно діють 48 експериментально-дослідних майданчиків (всеукраїнського рівня – 21; регіонального рівня – 27) і 35 обласних шкіл-лабораторій.

Організаційно-управлінський супровід. Його ефективність досягається за рахунок керованості системою експериментально-дослідної роботи. Організаційна структура управління процесом на обласному рівні поєднує лінійно-функціональний та проектний підходи [2].

В управлінні освіти і науки Донецької облдержадміністрації функціонує сектор експериментально-дослідної роботи закладів нового типу та роботи з обдарованими дітьми. На підставі Положення про сектор здійснюється управління експериментально-дослідною роботою, готуються

нормативні та розпорядчі документи (накази, проекти рішень Колегії УОН з означених питань тощо).

Завідувач сектору здійснює взаємозв'язок з управліннями/відділами освіти міст/районів разом із спеціалістами управлінь/відділів, а також із методичними службами облППО та міст/районів, які наділені нормативно-регулятивними функціями впровадження інновацій.

Організаційно-управлінський супровід експериментально-дослідною роботою здійснюють безпосередньо:

- керівники закладів освіти, які ініціюють участь своїх педагогічних колективів у експериментально-дослідній роботі;
- ректорат облППО, що організує експертну оцінку документів і продуктів експериментально-дослідної діяльності, які надходять від закладів освіти (окремих педагогів), та призначає наукових керівників і наукових консультантів;
- наукові керівники спільно з керівниками експериментально-дослідних майданчиків розробляють механізм взаємодії усіх суб'єктів експериментально-дослідної роботи з урахуванням основних положень про інноваційну та експериментально-дослідну роботу, здійснюють діагностику змін стану об'єкта та предметів експериментально-дослідної роботи.

Протягом останніх трьох років:

- підготовлено та затверджено **18 програм дослідження;**
- розглянуто на **Колегії УОН Донецької облдержадміністрації** питання «Про хід реалізації державної програми «Школа майбутнього»;

Вченою Радою облППО:

- затверджено 18 матеріалів експериментально-дослідних майданчиків;
 - рекомендовано до друку 3 навчальні посібники як результат експериментально-дослідної роботи.
- Існуюча система організаційно-управлінського супроводу спрямована на:
- тривалу співпрацю методичних служб (всеукраїнського, регіонального та міського/районного рівня) з педагогами-дослідниками та педагогічними колективами;
 - формування культури дослідної роботи;
 - виконання (або корекцію) програм дослідження;
 - вчасну якісну підготовку документів і практичних доробок на експертизу Експертних комісій УОН Донецької облдержадміністрації, Інституту інноваційних технологій та змісту освіти, Національної академії педагогічних наук України;
 - забезпечення мотивації педагогів, педагогічних колективів.

Але потребує подальшого розвитку механізм взаємодії суб'єктів експериментально-дослідних майданчиків (керівник, науковий керівник, науковий консультант, директор, заступник директора, психолог, класний керівник, учитель, учень, батьки, представники громадських організацій).

Основною умовою ефективності експериментально-дослідної роботи є її науково-методичний супровід. Очолюють цю роботу в області інститут післядипломної педагогічної освіти на чолі з ректоратом, у структурі якого є проректор з наукової роботи. Ректорат, завідувачі кафедр і відділів облППО координують зв'язки з НАПН України, її інститутами та іншими науковими установами й громадськими організаціями, які беруть участь у розбудові регіональної освітньої системи.

Науково-методичний супровід експериментально-дослідної роботи здійснюється на підставі Концепції наукової діяльності облППО, критеріїв оцінювання науково-дослідної та експериментально-дослідної роботи, Положення про Експертну комісію експериментально-дослідної роботи, методичних рекомендацій науково-дослідної роботи в освітній установі. Він має за мету оцінити інноваційні ідеї, реалізація яких сприятиме вирішенню проблем сучасної освіти; допомогти колективам у розробці нових зразків педагогічної практики; підготувати педагогічний колектив (учителя) до проведення експериментально-дослідної роботи; відстежувати динаміку змін у зв'язку із реалізацією програми дослідження; внести корективи до управлінських рішень.

На допомогу початківцю-досліднику облППО підготовлено серію інформаційно-методичних матеріалів (автори-укладачі: Чернишов О.І., Волобуєва Т.Б.).

Науково-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи закладів освіти регіону інститут реалізує **багатофункціонально**:

- **як** процес взаємодії щодо впровадження освітніх інновацій, які забезпечують новий рівень розвитку регіональної системи освіти на рівні вітчизняних та світових стандартів;
- **як нову технологію, певну послідовність дій**, що мають забезпечити конкретний професійно значущий результат;
- **як педагогічну систему** для визначення і приведення у відповідність мети, змісту, методів науково-дослідної роботи та взаємодії суб'єктів науково-методичного супроводу [3].

Аналіз діяльності обласних експериментальних майданчиків та шкіл-лабораторій продемонстрував грамотність і чіткість розроблених програм поетапної експериментальної діяльності, наявність інструкцій про порядок організації та проведення

дослідно-експериментальної роботи, апробацію розробленої системи підвищення кваліфікації педагогів загальноосвітніх навчальних закладів з теми експерименту.

Найбільшу ефективність супроводу забезпечили наступні форми й методи: наукове консультування, наради педагогічного колективу за участі наукового керівника та консультанта експерименту, методичні об'єднання педагогів із різних циклів дисциплін, круглі столи.

Зокрема, більш дієвими стали семінари-практикуми, у складі яких проведені ділові ігри, майстер-класи та презентація найкращого досвіду з проблеми експерименту.

При наданні рекомендацій керівниками та консультантами експериментальних закладів освіти доцільним стало охоплення всіх учасників (педагогів, батьків, громадськості, дітей); акцентуалізація не лише на показниках успішності процесу навчання, а й на розвитку та вихованні особистісного потенціалу дитини; привертання уваги до необхідності створення культуровідповідного розвивального простору.

У процесі експертної роботи виділилася тенденція до більшої практичної спрямованості розробок учасників експериментів при недостатньому їх теоретичному обґрунтуванні.

Моніторингові дослідження у формі анкетування, співбесід та спостережень за навчально-виховним процесом продемонстрували їх більшу спрямованість на якість освіти дітей. Поза увагою іноді лишались: психологічна готовність педколективу реалізувати проблему, ступінь залучення батьків та громадськості до участі в експериментах. Також визначено тенденцію до практичної спрямованості експериментів, орієнтування на створення практичного результату (моделі, системи, технології, досвіду, видання посібника тощо) – на протигагу глибокому науково-теоретичному опануванню проблеми.

Мотивація педагогів носить переважно моральний характер: заохочення подяками й грамотами, можливості презентації власного досвіду на міських та обласних заходах, участі в конкурсах, фестивалях, виставках тощо. Перспективний педагогічний досвід учителів та закладів освіти, результати дослідно-експериментальної роботи висвітлювалися у пресі та під час проведення обласних науково-практичних заходів, популяризувалися на різних рівнях.

Напрямки експериментально-дослідної роботи:

- **Управління освітою; відпрацювання інноваційних моделей закладів освіти; відпрацювання технології управління якістю освіти на підставі процесного підходу.** Науково-методичний супровід здійснюють ректорат

та кафедри облППО.

У проекті «Школа майбутнього» беруть участь 9 закладів освіти. Науково-методичний супровід діяльності експериментально-дослідних майданчиків здійснювали 37 працівників облППО, 11 працівників вищих навчальних закладів Донецької області – на договірній основі. Системне і наукове оперативне консультування забезпечувало належний рівень виконання програми експерименту. Керівники та наукові консультанти забезпечили рецензування аналітичних та узагальнюючих матеріалів. За результатами експериментальної діяльності Шкіл майбутнього були надруковані два спецвипуски Всеукраїнського журналу «Світ виховання» та матеріали з досвіду роботи в інших науково-методичних та педагогічних виданнях.

Пріоритетним напрямком експериментальної роботи є розробка моделі освітнього округу. Досвід роботи був презентований на обласному Форумі «Освітня система округу: принципи формування, досвід та проблеми функціонування». За матеріалами експериментально-дослідної роботи було надруковано методичний посібник «Освітній округ як інноваційна модель управління: експеримент триває».

У експериментально-дослідній роботі за темою «Управління якістю освіти на підставі процесного підходу» беруть участь 14 закладів освіти. Науково-методичний супровід здійснюється відділом зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти, відділом школознавства під загальним науковим керівництвом проректора з науково-педагогічної роботи.

- Інформаційно-комунікаційні технології.

Науково-методичний супровід здійснює кафедра педагогіки, психології та педагогічної творчості під загальним науковим керівництвом проректора з наукової роботи. Сьогодні кафедрами облППО здійснено підготовку до впровадження моделі навчання «1 учень – 1 комп'ютер» 351 вчителя, з них: на очному етапі курсів – 195, на дистанційному етапі – 128, на спеціальному тренінгу – 28. Навчання проходили не лише вчителі початкової школи, але й учителі середньої ланки.

Більш ніж 1600 учителів інформатики були охоплені системою тренінгів та проектів з метою реалізації обласного проекту "Використання on-line-освітніх технологій у профільному навчанні" в рамках регіональної програми "Створення єдиного інформаційного освітнього простору".

- Створення умов для розвитку особистості.

Науково-методичний супровід здійснює кафедра виховання та розвитку особистості.

Значне місце в науково-дослідній роботі посідає питання виховання та розвитку особистості. За цим напрямком завершили дослідження 4 заклади освіти. Дослідно-експериментальна робота всіх

ВЕМ ведеться під загальною координацією наукових керівників (представники НАПН України, Інституту обдарованої дитини та ін.), працівниками кафедри виховання та розвитку особистості здійснюється консультування учасників за потребою.

У контексті науково-методичного супроводу організовано близько 40 семінарів, конференцій-презентацій, вебінарів, 5 педагогічних рад у ЗНЗ, близько 25 наукових консультацій. Результатом є розробка 10 моделей роботи; 3 авторських програм (1 затверджена МОНУ); 9 рекомендацій щодо реалізації теми експериментів; 6 навчально-методичних посібників та методичних кейсів; 11 збірок діагностичного інструментарію, систем оцінювання якості роботи та моніторингових досліджень тощо.

- Формування етнокультурних знань підлітків у процесі вивчення світової культури; художньо-естетична освіта у процесі впровадження інтегрованих курсів. Науково-методичний супровід здійснює кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання.

У рамках експерименту «Художньо-естетична освіта і виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі впровадження інтегрованих курсів» на базі Донецького облППО у 2009 році було впроваджено спеціалізацію за курсом «Художня культура» щодо перепідготовки педагогічних працівників з числа вчителів музичного та образотворчого мистецтва, які викладають інтегрований курс „Художня культура”. Здійснення перепідготовки відбувається за галузевим, а не предметним принципом, враховуючи споріднену (мистецьку) специфіку зазначених вище предметів. У 2009 році пройшли спеціалізацію 26 педагогів, у 2010 році – 35, у 2011 році – 6, у 2012 – 24 вчителі області. З метою набуття педагогом здатності викладати інтегрований курс «Художня культура» відділом культури та естетики розроблено навчально-методичний комплекс, який містить у собі: Типову навчальну програму спеціалізації «Художня культура», Програму курсу «Історія мистецтва в контексті розвитку художньої культури світу»; Методичний порадинок вчителю художньої культури; Науково-методичні рекомендації до проведення майстер-класу. На курсах підвищення кваліфікації з предметів художньо-естетичного циклу впроваджено модулі, що реалізують зміст інтегрованої освіти з впровадженням курсів «Мистецтво», «Художня культура» в навчально-виховний процес. Проведено Всеукраїнський семінар з предметів художньо-естетичного циклу «Особливості впровадження курсу української художньої

культури в 10 класах в загальноосвітніх навчальних закладах» (08-10 червня 2010 р.).

- Бізнес-освіта. Розроблено та впроваджено у 5-ти містах та районах області регіональну програму для учнів 5-11 класів "Шкільна бізнес-освіта на Донеччині", до якої було розроблено навчальні програми та навчально-методичне забезпечення.

Найбільшу ефективність супроводу забезпечили наступні форми й методи: наукове консультування, наради педагогічного колективу за участі наукового керівника та консультанта експерименту, методичні об'єднання педагогів з різних циклів дисциплін, круглі столи.

Зокрема, більш дієвими стали семінари-практикуми, у складі яких проведені ділові ігри, майстер-класи та презентація найкращого досвіду з проблеми експерименту.

При наданні рекомендацій керівниками та консультантами експериментальних майданчиків та шкіл-лабораторій доцільним стало охоплення всіх учасників (педагогів, батьків, громадськості, учнів/дітей); акцентуалізація не лише на показниках успішності процесу навчання, а й на розвитку та вихованні особистісного потенціалу дитини; привертання уваги до необхідності створення культуровідповідного розвивального простору.

У процесі експертної роботи виділилася тенденція до більшої практичної спрямованості розробок учасників експериментів при недостатньому їх теоретичному обґрунтуванні.

Моніторингові дослідження у формі анкетування, співбесід та спостережень за навчально-виховним процесом продемонстрували їх більшу спрямованість на якість освіти дітей. Поза увагою іноді лишались: психологічна готовність педколективу реалізувати проблему, ступінь залучення батьків та громадськості до участі в експериментах. Також визначено тенденцію до практичної спрямованості експериментів, орієнтування на створення практичного результату (моделі, системи, технології, досвіду, видання посібника тощо) – на протигагу глибокому науково-теоретичному опануванню проблеми.

Разом із позитивними надбаннями в організації науково-методичного супроводу експериментально-дослідної роботи є проблеми, вирішення яких можливо розглядати як резерв підвищення ефективності експериментально-дослідної роботи в регіоні. Це:

- недосконалість системи здійснення науково-методичного супроводу на формувальних етапах дослідження;

- відсутність у складі груп наукових консультантів-професіоналів, спроможних очолити роботу педагогічних колективів із деяких актуальних проблем дослідження;

- в окремих випадках низький рівень культури дослідної роботи (методологічне обґрунтування експерименту, комплексний аналіз джерел, повноцінне застосування наукової термінології, чіткість і образність мови);

- утруднення у питаннях узагальнення матеріалів експериментально-дослідної роботи в межах облППО у зв'язку з відсутністю установлених зразків інформаційних бланків на різних етапах дослідження;

- недостатній рівень мотивації до здійснення експериментально-дослідної роботи в педагогічних колективах.

Ми визначаємо наступні перспективи розвитку:

- Поглиблення уваги до науково-теоретичного обґрунтування проблеми експерименту на пропедевтичному етапі дослідження.

- Оптимізація психологічного супроводу суб'єктів експерименту щодо підвищення мотивації до реалізації мети роботи.

- Залучення до дослідно-експериментальної роботи позашкільних закладів освіти та інтернатних установ із загальною підготовкою регіону.

- Упровадження інноваційних форм та методів методичного супроводу суб'єктів експериментально-дослідної роботи на формувальному етапі експерименту.

Висновки. Отже, аналіз діяльності обласних експериментальних навчальних закладів показав достатній рівень реалізації задумів, очікуваних результатів. Експериментально-дослідна робота в регіоні відбувається за 8 напрямками, які відповідають стратегії розвитку освіти в регіоні.

Список джерел:

1. Безрукова, В.С. Директору об исследовательской деятельности школы / В.С. Безрукова – М: Сентябрь, 2002. – 160 с.
2. Ботвинников, А.Д. Организация и методика педагогических исследований / А.Д. Ботвинников. – М.: Наука, 1981. – 240 с.
3. Введение в научное исследование по педагогике [Текст] / под ред. В.И. Журавлева. – М.: Педагогика. – 1988. – 237 с.
4. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад.
5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1217-09>.